

Lagutskottet

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2020

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2020 (B 17/2021 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för eventuellt utlåtande till grundlagsutskottet. Tidsfrist: 1.12.2021.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- biträdande justitiekansler Mikko Puumalainen, Justitiekanslersämbetet.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Justitiekanslern i statsrådet lämnar årligen till riksdagen en berättelse om sina ämbetsåtgärder och sina iakttagelser om hur lagstiftningen följs. Grundlagsutskottet lämnar ett betänkande om berättelsen.

Riksdagsbehandlingen av berättelsen har reviderats så att de övriga utskotten får ge utlåtande om berättelsen till grundlagsutskottet. Lagutskottet välkomnar reformen av behandlingssättet och anser att det ger nya möjligheter att få fördjupad information och föra diskussion inom respektive fackutskotts ansvarsområde. En motsvarande ändring gjordes redan tidigare under valperioden i fråga om riksdagens justitieombudsmans berättelse, och lagutskottet har för sin del utnyttjat möjligheten att ge utlåtande (se LaUU 17/2021 rd, LaUU 1/2021 rd och LaUU 3/2019 rd). Utskottet anser att det är principiellt viktigt att det har möjlighet att få information om och behandla de båda högsta laglighetsövervakarnas iakttagelser inom sitt ansvarsområde, med beaktande av att båda de högsta laglighetsövervakarna har sina egna prioriteringar och specialiseringsområden som kompletterar varandra.

Lagutskottet har behandlat berättelsen med avseende på sitt ansvarsområde. Särskilt viktiga är den laglighetskontroll som justitiekanslern utövar för att trygga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt en rättvis rättegång, liksom också laglighetskontroll-

Utlåtande LaUU 19/2021 rd

len över justitieförvaltningen. Utskottet går inte närmare in på de enskilda avgörandena och ståndpunkterna.

Coronapandemin

Huvudtemat för justitiekanslerns berättelse är en fungerande demokratisk rättsstat under undantagsförhållanden och i den normala vardagen. En central roll har coronapandemin, som under året påverkade inte bara verksamheten inom de olika förvaltningsområdena utan också justitiekanslerns verksamhet och laglighetskontroll. Enligt den utredning som fått har pandemin gjort att man till exempel knappt alls har kunnat utföra några egentliga inspektioner.

Utiifrån de samlade bedömningarna i berättelsen har den finska rättsstaten rent generellt visat sig fungera också under coronapandemin (s. 12 och 13). Det har dock framkommit utmaningar och utvecklingsbehov i fråga om samhällets krisledning. Enligt berättelsen framhävs i krisledningen statsrådets förmåga till en snabb lagberedning som överskrider ministeriegränserna. I lagberedningen måste det finnas kompetens att producera avgränsade och exakta lagar som överensstämmer med de grundläggande rättigheterna och att också snabbt kunna producera detaljerade motiveringar som preciserar åtgärdernas sammantagna fördelar och nackdelar. Under coronakrisen har det framkommit svagheter i dessa kompetenser. Enligt rapporten kan svagheter dock korrigeras genom systematiskt arbete (s. 21).

Lagutskottet anser att slutsatserna i berättelsen är viktiga. I fortsättningen bör man uppmärksamma de utmaningar och utvecklingsbehov som nämns i berättelsen. Med hänvisning till vad det sagt tidigare betonar utskottet också att det väsentliga vid tryggheten av lagberedningens kvalitet är att se till att det finns tillräckliga resurser för denna (se LaUU 3/2021 rd). Utskottet konstaterar att man påtalade de knappa resurserna senast under behandlingen av planen för de offentliga finanserna 2022—2025 (se LaUU 11/2021 rd, s. 11).

Rätten till en rättvis rättegång

I grundlagen garanteras var och en rätt till en rättvis rättegång, dvs. rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol som är behörig enligt lag. Viktiga element i en rättvis rättegång är förutom en snabb behandling även offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring. I berättelsen behandlas olika aspekter som hänför sig till en rättvis rättegång samt justitiekanslerns laglighetskontroll, som för sin del bidrar till att trygga och främja tillgodoseendet av denna grundläggande rättighet (s. 106).

I berättelsen behandlas också justitiekanslerns uppgift som garant för domstolarnas oberoende. Maktfördelningen enligt grundlagen och den dömande maktens oberoende vid laglighetskontrollen av domstolarna betonas (se bl.a. s. 13 och 108—121). Som det konstateras på flera ställen i berättelsen har domstolarna en särställning inom justitiekanslerns laglighetskontroll (se s. 119). Av principen om den dömande maktens oberoende följer att justitiekanslern inte befattar sig med sådan lagtolkning som en domstol gjort inom ramen för sin prövningsrätt, och inte heller med innehållet i den motivering som domstolen lagt fram till stöd för denna tolkning. I samband med lag-

Utlåtande LaUU 19/2021 rd

lighetskontrollen av domstolarna tas i huvudsak ställning till frågor som berör förfarandet och till huruvida rätten till en rättvis rättegång har tillgodosetts.

I rätten till en rättvis rättegång ingår också en möjlighet att anlita en oberoende, sakkunnig och tillförlitlig advokat, ett offentligt rättsbiträde eller något annat behörigt rättegångsbiträde. Den övervakning av advokater och av rättegångsbiträden med tillstånd som hör till justitiekanslern är enligt en utredning till utskottet i första hand övervakning av tillsynen, dvs. övervakning av att det primära tillsynssystem som föreskrivs i lagen fungerar.

Lagutskottet anser att justitiekanslerns uppgift som garant för en rättvis rättegång är ytterst viktig. På grund av uppgiftens betydelse är det motiverat att de aspekter som hänför sig till en rättvis rättegång behandlas på ett omfattande och mångsidigt sätt i justitiekanslerns berättelse.

Ett viktigt element i en rättvis rättegång är att behandlingen av mål och ärenden är snabb. I avslutning till detta ser lagutskottet också i detta sammanhang allvarligt på rättegångarnas längd, eftersom dröjsmålen vid rättegångar länge har varit ett problem i Finland och coronapandemin ytterligare har försämrat situationen (se bl.a. LaUU 18/2021 rd, LaUU 17/2021 rd, LaUU 16/2021 rd, LaUU 11/2021 rd, LaUU 1/2021 rd, LaUU 3/2019 rd, LaUB 13/2012 rd, LaUU 13/2010 rd, LaUU 28/2009 rd och LaUU 5/2009 rd och de utlåtanden som det hänvisas till i dem). Dröjsmålen vid behandlingen påverkas av myndigheternas knappa resurser. Lagutskottet har därför i flera olika sammanhang uttryckt oro över de otillräckliga anslagen för aktörerna inom justitieministeriets förvaltningsområde och förutsatt att anslagen med det snaraste höjs väsentligt och på ett bestående sätt (se LaUU 18/2021 rd, LaUU 17/2021 rd, LaUU 16/2021 rd och LaUU 11/2021 rd samt de tidigare utlåtanden som det hänvisas till i dem).

Justitiekanslerns arbetsmängd

Enligt inkommen utredning har justitiekanslerns arbetsbörda vuxit väsentligt. Antalet ärenden har ökat och ärendena har blivit svårare. Jämfört med 2019 ökade antalet inkomna och avgjorda klagomål med mer än en tredjedel. På grund av de exceptionella omständigheterna ökade också arbetsmängden vid övervakningen av statsrådet avsevärt.

Lagutskottet noterar att justitiekanslerns arbetsbörda har ökat och anser det vara viktigt att säkerställa tillräckliga resurser för laglighetskontrollen.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottet föreslår

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande LaUU 19/2021 rd

Helsingfors 21.10.2021

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
vice ordförande Sandra Bergqvist sv
medlem Hanna Huttunen cent
medlem Pihla Keto-Huovinen saml
medlem Marko Kilpi saml
medlem Mari Rantanen saf
medlem Suldaan Said Ahmed vänst
medlem Ruut Sjöblom saml
medlem Mirka Soinikoski gröna
medlem Sebastian Tynkkynen saf
medlem Matti Vanhanen cent
medlem Paula Werning sd.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Tuokila.